

Використана література:

1. Котляр Л. І. Роль внутрішньогрупових відносин у формуванні компонентів вольового акту в особистості [текст] / Л. І. Котляр // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Ізмаїл, 2000. – Вип. 10. – С. 59-63.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2005. – 360.
3. Словник іншомовних слів. – М.: Просвещение, 1987. – С. 241.
4. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Н. Н. Моисеев. – М.: Наука, 1987. – 303 с. (Серия “Академические чтения”).
5. Глузман А. В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования : монография / А. В. Глузман. – К.: Поисково-издательское агентство, 1998. – 252 с.

САВЧЕНКО Р. А. Моделирование организационно-педагогической системы формирования музыкально-педагогической компетентности будущих воспитателей и музыкальных руководителей ДОУ.

В статье подается и обосновывается авторская модель формирования музыкально-педагогической компетентности будущих педагогов детей до школьного возраста – воспитателей и музыкальных руководителей. Раскрываются основные компоненты данной модели – целевой, содержательный, технологический, результативный, которые обеспечивают профессиональную подготовку студентов.

Ключевые слова: модель, моделирование, музыкально-педагогическая компетентность, целевой компонент, содержательный, технологический, результативный.

SAVCHENKO R. Modelling organizing and pedagogical activity in the musical pedagogical competence of future kindergarten teacher and musical tutorformation.

The article is justified and the author's model of musical pedagogical competence of future kindergarten teacher and musical tutorformation. The basic components of this model: target, substantial, technological, effective component, which provides professional training of students.

Keywords: model, modeling, musical pedagogical competence, target component, substantial component, technological component, effective component.

УДК 159.942.5:[378.091.3–051:373.3]

**Сакалюк О. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЕМПАТІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті розглядається емпатійна культура майбутніх учителів початкової школи, виокремлюються та характеризуються її структурні компоненти.

Ключові слова: структура емпатійної культури, особистісно-орієнтована стратегія, педагог-фасилітатор.

Перед сучасною професійною освітою на тлі корінних змін, що відбуваються в глобалізованому суспільстві, постає завдання формування

емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи. Сьогодні освіта та культура спрямовані на підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності на благо суспільству, де провідними цінностями виступають любов до ближнього, гуманність, толерантність, співчуття, щирість, милосердя тощо. Емпатійна культура майбутніх учителів початкової школи дає можливість осмислити необхідність дотримання норм, що регулюють відносинами між людьми у державі, активно реагувати й усвідомлювати результати своїх вчинків.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи, аналізі її структурних компонентів.

У сучасній педагогіці та психології емпатійна культура майбутніх учителів початкової школи розглядається як процес, у якому інтелектуальні та емоційна складові представляють нерозривну єдність (А. Бодальов, А. Ковальов, Р. Селіванова, А. Сопіков, Л. Стрелкова). Ряд психологів, виділяють не лише когнітивний і емоційний, але й поведінковий компонент емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи (А. Панкін, Н. Саржвеладзе).

Велика кількість наукових робіт, у яких виокремлені мотиви альтруїстичної поведінки майбутніх педагогів (П. Єршов, П. Симонов, В. Петровський, В. Шпалінський, М. Harris, L. Huand). Особливого інтересу заслуговує діяльнісний компонент емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи, що характеризується активним сприянням, допомогою іншої особи чи групи (Н. Обозов, З. Тарновський). Чимало дослідників (М. Боришевський, А. Валантінас, Т. Гаврилова, В. Петровський, Ю. Гіпернейтер) вказують на обов'язкову наявність серед компонентів емпатійної культури студентів педагогічних вузів знання та дотримання моральних норм.

Емпатійна культура майбутнього вчителя початкової школи – це системне особистісне утворення, у якому ми виокремлюємо такі компоненти як: емоційно-мотиваційний, когнітивний, поведінковий, рефлексивно-інтуїтивний та особистісний.

Емоційно-мотиваційний компонент змушує підтримувати емоційні контакти, сприяє позитивному емоційному ставленню до почуттів вихованців, поліпшує здатність відчувати його стан, створює можливість співпереживання; включає перцептивні здібності майбутнього педагога (емоційна чуйність і стійкість, довготривала пам'ять, розвинена спостережливість, воля, уява, великий обсяг і переключення уваги, тип темпераменту, об'єктивна самооцінка) емоційно сприймати та відгукуватися на переживання молодших школярів, встановлювати рівні розвитку мотивації учнів щодо їхньої успішності у навчанні, конструювати зміст роботи школярів, стимулювати активність учнів, співвіднести конкретні завдання навчання з освітньою метою. Також цей компонент включає

аналіз, перевірку, пошук шляхів до самореалізації та самовдосконалення.

Розкриваючи сутність емоційно-мотиваційного компоненту, особливого значення набувають емоційна стабільність та емоційна пам'ять. Емоційну стабільність майбутніх учителів початкової школи визначаємо як здатність педагога володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив майбутнього вчителя. Емоційна пам'ять студентів – основне джерело, з якого майбутні педагоги повинні черпати необхідні їм переживання. Саме в ній зосереджено сценічні почуття, які виникають не інакше, як у формі постійних пригадувань. Емоційна пам'ять зберігає переживання і почуття, пов'язані з подіями минулого. Запам'ятовується насамперед те, що викликає емоції.

Когнітивний компонент допомагає аналізувати поведінку, міміку, жести, інтонації дітей, відчувати їх стан, настрої, прогнозувати подальший розвиток подій; передбачає широту та глибину пізнавальних інтересів, аналіз психічних механізмів учнів, ясність і критичність розуму майбутніх учителів початкової школи; розкриває зацікавленість майбутніх педагогів до прикладів емпатійності в історії людства, у найближчому оточенні, інтерес до внутрішнього світу школярів, усвідомлення факту унікальності їх переживань, визнання цінності емпатійної взаємодії, здатність відрізнити справжній вияв емпатії від показної.

Важливим для майбутньої професії вчителя початкової школи є вміння емпатійного слухання – це не тільки розуміння студентами змісту почутого, але й усвідомлення душевного стану молодших школярів.

Поведінковий компонент забезпечує прийняття позиції школяра, розвиває здатність до саморегулювання, допомагає захищати особистісну рівноправність у встановленні та підтримці контактів, коригування власних дій на рівні взаємодії; підтримує активність, відповідальність за власні дії та прийнятті рішення, включає поведінкові форми прояву емпатії, що характеризують комунікативні властивості і особливості міжособистісної взаємодії: співчуття, співпереживання, сприяння. Поведінковий компонент виявляється у підтримці (сприяє встановленню душевної рівноваги дітей), сприянні (вираженому в емпатійному ставленні майбутнього вчителя до учнів, інтеграції моральних якостей, що спрямовані на дітей), заохоченні (стимулюванні позитивних проявів особистості молодших школярів за допомогою високої оцінки їх вчинків, породження почуття їх задоволення і радості від усвідомлення визнання зусиль і старань школярів), покаранні (попередженні майбутнім вчителем небажаних дій учнів, гальмування девіантних проявів за допомогою негативної оцінки їх вчинків, породження почуття провини, сорому і каяття молодших школярів), в активній діяльності педагога з надання емоційної допомоги своїм вихованцям.

Стартовим елементом позитивного ставлення студентів педагогічних вузів до майбутніх вихованців виступає симпатія. Теорія

симпатії найбільш повно була розроблена М. Шелером, який вважав її актом міжособистісного пізнання. Симпатія – стійке схвалюючи емоційне відношення людини до інших груп людей, до груп або соціальних явищ, які виявляються в доброзичливості, в бажанні спілкуватися, допомагати. Потрібно врахувати, що вона виникає на основі спільних поглядів, цінностей, інтересів, моральних ідеалів [3]. Ш. Амонашвілі зазначає, що симпатія обов'язково виникає при наданні їй допомоги, підтримки, співчуття. “Істинно людську радість можна пережити тоді, коли бачиш, що подарував радість іншій людині” [1, с. 174].

Важливими механізмами поведінкового компоненту є співчуття та співпереживання. Співчуття (уміння безкорисливо жаліти, проявляти чуйність, доброзичливість, милосердя) майбутні учителі початкової школи створюють атмосферу відкритості, довіри, душевності й легко наводять емоційно-психологічний контакт із школярами, долають мовні бар'єри, проникають у внутрішній світ майбутніх вихованців. Переживання – психічне явище, пов'язане із суперечливим емоційним відображенням того, чи іншого явища, предмета, внутрішнього стану і виступаюча як безпосередня данність [3].

Виходячи із уявлень про різний характер спрямованості у спілкуванні – на себе чи на іншого, можна припустити, що майбутні вчителі початкової школи можуть орієнтуватися в більшій мірі на власні інтереси та потреби чи на запити своїх вихованців. Тоді в першому випадку по відношенню до школярів педагоги будуть відчувати співпереживання, а в другому – співчуття. В основі співпереживання лежить потреба у власному благополуччі, а в основі співчуття – потреба у благополуччі майбутніх вихованців. Поняття “співчуття” і “співпереживання” не є суміжними. Основою співчуття студентів є відносно турбота за школярів і відносно гуманне ставлення до них, а співпереживання – власне життя і благополуччя.

Рефлексивно-інтуїтивний компонент передбачає самоаналіз майбутніми учителями початкової школи власних вчинків і дій, які реалізовувалися в процесі спілкування, навчання та виховання молодших школярів. На думку І. Кона, рефлексія – це не просте знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера по взаємодії, при чому у цьому внутрішньому світі у свою чергу відображається внутрішній світ іншого [4]. Рефлексія – це професійна якість майбутнього педагога, що виражається в усвідомленні своїх дій, поведінки, стилю педагогічного спілкування, іміджу, прогнозування наслідків впливу на молодших школярів; усвідомлення змісту запиту учнів та можливих засобів їх розвитку; прогнозування та моделювання поведінки дітей. Рефлексивний компонент ґрунтується на уявленнях студентів, за

якими учні виступають центральними постатями навчально-виховного процесу, його головними учасниками. Завдання майбутніх педагогів – полегшувати молодшим школярам процес розвитку, створювати для них умови та всіляко сприяти досягненню повного самовиявлення.

Важливим механізмом рефлексивно-інтуїтивного компоненту є емпатійна інтуїція – педагогічне чуття, професійне вміння переносити себе в думки школярів і передбачити їх реакцію, а також інтуїтивно визначати стан дитини за її тілом, рухами, жестами, мімікою, пантомімікою. Ця проникаюча здатність включає розуміння студентами змісту вербальних і невербальних висловлювань школярів й передбачення їхньої поведінки, вміння впливати на неї, діяти в умовах дефіциту інформації про дітей, спираючись на свій педагогічний досвід і чуття. На думку В. Бойко, “На рівні інтуїції замикаються та узагальнюються різні відомості про партнерів. Ймовірно інтуїція менше залежить від оціночних стереотипів, аніж осмислене сприймання” [2].

Особистісний компонент включає професійно значущі риси особистості Вольові(цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість, скромність, спостережливність, контактність, артистизм, дотепність) морально-психічні(чесність, порядність, справедливість, щирість, доброта, тактовність, надійність, об’єктивність), що визначають спрямованість майбутнього вчителя початкової школи на професійну діяльність. Серед якостей, необхідних майбутньому вчителю для ефективного спілкування, науковці виокремлюють такі: відкритість (готовність відкрити дітям свій внутрішній світ, щирість), конкретність (відмова від загальних міркувань, уміння говорити про свої конкретні переживання, думки, дії), ініціативність (схильність до діяльної позиції у стосунках із дітьми), висока моральність і духовність тощо.

Для успішності протікання навчально-виховного процесу важливим є такий рівень сформованості емпатійної культури, що не порушуватиме рівноваги між задоволенням власних потреб педагога у співчутті, співпереживанні, розумінні та потреб молодшого школяра. Надмірне домінування будь-якого компоненту емпатійної культури створюватиме дисбаланс у структурі емпатійних взаємовідносин між вчителем та учнями.

Надмірний розвиток, наприклад, емоційного компонента у педагога призводить до необ’єктивності сприймання та оцінювання школярів. Сенситивність високоемпатійного вчителя підсилює розгортання емоційного зараження та ідентифікації, загальмовує розвиток когнітивних механізмів емпатії та вольового регулювання процесом об’єднання, перетворює емпатію на явище, схоже на навіювання. А високий рівень навіюваності заважає студентам чинити опір впливові молодших школярів. Здатність майбутнього вчителя до відокремлення від об’єкта взаємодії,

сприяє достатній критичності мислення та дозволяє тверезіше оцінювати і педагогічні ситуації, і вчинки та дії школярів. За таких умов в студентів будуть мінімально задіяні механізми емоційного зараження, ідентифікації та децентрації, що дозволить керувати ситуацією: “прилаштовуватись” над школярами та вести їх за собою. Якщо такі стосунки є тривалими в часі, то вони обумовлюють формування у педагога “симбіотичного типу особистості”, що орієнтується на задоволення власних потреб. Вчитель-симбіотик по-своєму користується нерівністю взаємин. Він відчуває безпеку лише тоді, коли його взаємини із дітьми перебувають на інтимній чи дружній дистанції, інакше майбутній вчитель відчуватиме невмотивовану тривогу, напруженість. Педагог-симбіотик дає дітям право вибору та активних дій, перекладаючи таким чином на них відповідальність за прийняття рішень. Якщо такі стосунки руйнуються, то студент відмовляється далі слугувати поводитирем, а шукає іншу особу, яка би брала відповідальність на себе.

Сформованість емпатійної культури та розвиток професійно значущих якостей у студентів спрямовує майбутніх учителів до освоєння фасилітативного підходу в освітньому процесі. Вчитель – фасилітатор не нав'язує, не тисне, а вчить вчитись, веде до успіхів. Фасилітативне управління освітнім процесом дає можливість утримувати певну рівновагу між завданнями і результатами, яких необхідно досягти, та можливостями і способами їх досягнення. Фасилітатор постійно турбується про те, як полегшити та покращити навчальний процес, справити позитивний стимулюючий вплив на поведінку учнів, надати їм підтримку та допомогу. Польський науковець Б. Гурницька наголошує, що педагогічна фасилітація – це діяльність майбутнього педагога, спрямована на підвищення продуктивності навчальної діяльності школярів в складних ситуаціях на засадах, підтримки та допомоги, гуманного ставлення до учнів, особливо в роботі з учнями з особливими потребами [6]. К. Роджерс разом із представниками гуманістичної психології розробили концепцію педагогічної фасилітації. За їхніми даними школярі, що навчаються у вчителів-фасилітаторів, демонструють високий рівень емпатійної культури, вищі показники IQ, більше самоповаги, вищі академічні успіхи, поліпшення дисципліни, активності та зацікавленості шкільними справами, більше особистісної автономності, спонтанності, свободи проявів та розвитку творчості, кращі міжособистісні стосунки, гуманне ставлення одне до одного, менше фізичної та вербальної агресії, актів вандалізму тощо [5].

Отже, процес формування емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи дозволяє поглибити і розширити уявлення про її структурні компоненти, що знаходяться в нерозривній єдності та взаємодії та сформуванню особистісно зорієнтовану стратегію, що характеризується такими особливостями:

- ставленням до учня як суб'єкту власного розвитку;
- орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості;

- створенням умов для самореалізації та самовизначення особистості молодшого школяра;
- установленням суб'єкт-суб'єктних відношень.

Використана література:

1. Амонашвили Ш. А. Как живете дети? / Ш. А. Амонашвили. – М. : “Просвещение”, 1986. – С. 174
2. Бойко В. В. Методика диагностики уровня эмпатических способностей / В. В. Бойко // Практическая психодиагностика. – Самара : Издательский Дом “БАХРАХ”, 1999. – С. 486-492 с.
3. Колеснікова В. Ф. Психологія наступності : Словник-довідник / В. Ф. Колеснікова. – К. : Науковий світ, 2000. – 82 с.
4. Кон И. С. Открытие “Я” / И. С. Кон. – М., 1978. – 367 с.
5. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – С. 480.
6. B. Górnicka. “Rodzicielski świat” matek i ojców wychowujących dziecko z niepełnosprawnością, w Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji / J. Brągiel. P. Kaniok, A. Kurcz (red), wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole, 2013, s. 411.

САКАЛЮК Е. П. Структурный анализ эмпатийной культуры будущих учителей начальной школы.

В статье рассматривается эмпатийная культура будущих учителей начальной школы, выделяются и характеризуются ее структурные компоненты.

Ключевые слова: структура эмпатийной культуры, личностно ориентированная стратегия, педагог-фасилитатор.

SAKALYUK E. P. Structural analysis of empathy culture of primary school teachers.

In this article empathy culture of primary school teachers, characterized its structural components.

Keywords: structure empathy culture, personality oriented strategy, educator and facilitator.

УДК 159.954.4–051:[7.071.2+784.1]

Світайло С. В.
Київський університет імені Бориса Грінченка

**СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
У ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

У статті розглянуто й проаналізовано педагогічні аспекти формування творчої особистості у процесі диригентсько-хорової підготовки з урахуванням соціокультурних реалій сучасності, розкрито роль мистецтва у становленні творчої особистості формується шляхом вироблення у неї наукової картини світу в сфері своєї професійної діяльності. Становлення і розвиток творчої особистості у процесі здобуття нею вищої освіти передбачає формування ініціативності, креативності, здатності моделювати власні дії, оцінювати їх наслідки.

Ключові слова: творча особистість, диригентсько-хорова підготовка, професійна діяльність